

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

olgierdjakubowski@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5530-1025
Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
ul. Szwoleżerów 9
00-464 Warszawa

Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń w 2021 roku

Criminal threats to national heritage –
an analysis of the events of 2021

Summary: There are a variety of methods that may be used in the analysis of crimes against cultural heritage which allow us to determine the level of risk. A comprehensive study covering all instances of crime against cultural goods during the period of one year allows us to note tendencies in criminals' behaviour and helps develop methods to counteract similar crimes in the future. The article presents the selected cases of crime in 2021 based on statistics prepared by the police, National Revenue Administration and border police. The study is a part of an annual series and aims to illustrate the trends and threats to monuments and cultural assets throughout a given year. The complementary presentation of collective information on the threats posed to cultural heritage is essential to develop a strategy for its protection from a research perspective.

Keywords: crime, statistics, national heritage, robbery, theft, damage

Streszczenie: Badając zjawisko przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, można stosować różne metody w celu zdiagnozowania poziomu zagrożenia. Studium konkretnych przypadków przestępstw, których ofiara padają dobra kultury, w ujęciu rocznym

pozwała dostrzec tendencje w działaniach sprawców oraz pomaga wypracować metody przeciwdziałania przyszłym zdarzeniom. W artykule przedstawiono wybrane przypadki przestępstw w 2021 r. na tle statystyk Policji, Krajowej Administracji Skarbowej i Straży Granicznej. Będąc częścią cyklu corocznych analiz opracowanie obrazuje sposoby postępowania sprawców i zagrożenia zabytków oraz dóbr kultury w danym roku. Komplementarne przedstawienie informacji o zagrożeniu dziedzictwa kulturowego przestępczością jest istotne dla badań mających na celu wypracowanie strategii jego ochrony.

Słowa kluczowe: przestępczość, dziedzictwo kulturowe, napad rabunkowy, zniszczenie

Wstęp

Ocena zjawisk mających wpływ na zagrożenie przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu jest celem niniejszego artykułu. Stanowi on część cyklu diagnozującego to zjawisko w zakresie długo- i krótkoterminowym. Prowadzone przez 9 kolejnych lat badania skali przestępczości¹ pozwalają zobrazować wiele tendencji – zarówno w Polsce, jak i na świecie – związanych z działaniami sprawców przestępstw wymierzonych w dziedzictwo. Należy wskazać, że podobnie jak w poprzednim roku, w 2021 r. na ochronę dziedzictwa kulturowego wpływ miała pandemia COVID-19, która na całym świecie negatywnie oddziaływała na wiele sfer życia społecznego.

W krótkookresowej ocenie całokształtu badanego zjawiska dużym utrudnieniem jest ograniczony dostęp do komplementarnych danych dotyczących tej formy przestępczości. Oprócz informacji statystycznych Policji, Straży Granicznej czy Krajowej Administracji Skarbowej ważnymi informacjami umożliwiającymi zdiagnozowanie skali zagrożeń przestępczością przeciwko dziedzictwu

¹ Zob. następujące artykuły O. Jakubowskiego: *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2014 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1(1), s. 263-274; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2015 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2016, nr 1(2), s. 241-258; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2016 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 1(3), s. 249-276; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2017 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2018, nr 1(4), s. 215-236; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2018 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1(5), s. 163-170; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2019 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2021, nr 1(7), s. 221-232; *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2020 roku (początek pandemii COVID-19)*, „Santander Art and Culture Law Review” 2022, nr 1(8), s. 133-152.

kulturowemu są także dane o liczbie sprawców, którzy faktycznie odpowiedzieli karnie za czyny wymierzone w dziedzictwo kulturowe. Zbiorcza statystyka prawomocnych skazań sprawców przestępstw jest prowadzona przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Niestety, jak słusznie wskazuje Jakub Witt, specyfika sposobu przedstawiania danych przez ministerstwo powoduje, że niemożliwe jest wyłonienie spośród wszystkich czynów dotyczących przestępstw przeciwko mieniu tych, których przedmiotem czynności wykonawczej był zabytek czy dobro kultury, ponieważ o ile możliwe jest wyszukanie spraw według kwalifikacji prawnej, o tyle ustalenie, czy w danej sprawie doszło do kradzieży zabytku, a nie przykładowo roweru czy portfela, wymagałoby każdorazowego zapoznania się z aktami². Kolejnym istotnym problemem w przypadku statystyk prawomocnych skazań sprawców przestępstw jest ich publikacja ze znacznym opóźnieniem, uniemożliwiająca często wykorzystanie tych informacji w ramach krótkoterminowych badań porównawczych. Jak wynika z informacji otrzymanej z Ministerstwa Sprawiedliwości w czerwcu 2023 r., dane statystyczne dotyczące prawomocnie skazanych osób dorosłych za 2021 r., gromadzone na podstawie bazy danych statystycznych Krajowego Rejestru Karnego w cyklu rocznym, nie były w tym okresie jeszcze dostępne³.

Inną przeszkodą w badaniach nad przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu jest nieuczestniczenie Polski w projekcie badawczym Interpolu mającym na celu (na podstawie danych z poszczególnych państw i obszarów) zdiagnozowanie omawianego zjawiska na świecie. Ocena danych statystycznych dotyczących omawianego zjawiska z Polski na tle informacji z innych państw pozwoliłaby szerzej spojrzeć na rzeczywisty poziom zagrożenia przestępczością dla zabytków i dóbr kultury.

Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu na świecie w 2021 r. w świetle danych zebranych i prezentowanych przez Interpol – ze szczególnym uwzględnieniem Europy

Transgraniczny charakter przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu powoduje, że kluczowe znaczenie w jej zwalczaniu ma organizacja, która zajmuje się zagadnieniem przestępczości na skalę globalną, to jest Interpol. Należy do niego 195 policji różnych krajów. Interpol, za pomocą Sekretariatu Generalnego i krajowych biur, udziela wsparcia państwom członkowskim w działaniach związanych z poszukiwaniem skradzionych dzieł sztuki i współpracuje z innymi

² Zob. J. Witt, *Problemy z oceną skali przestępstwa kradzieży i przywłaszczenia dóbr kultury*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 1(3), s. 233.

³ Informacje z Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości – pismo z dnia 15 czerwca 2023 r., sygn. DSF-II.082.132.2023, niepubl.

międzynarodowymi organizacjami w celu ograniczenia zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Eksperti wskazują, że metody realizacji zadań przez Interpol w zakresie odzyskiwania skradzionych dzieł sztuki są działaniami typowymi dla wywiadu kryminalnego⁴. Niezwykle istotnym zadaniem Interpolu, które sprawia, że instytucja ta jest w praktyce kluczowa dla zwalczania międzynarodowej przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu, jest prowadzenie przez nią bazy Stolen Works of Art⁵. Ma ona duże znaczenie ze względu na swój międzynarodowy charakter, jest dostępna online i zawiera informacje o skradzionych najcenniejszych dobrach kultury z całego świata⁶. W ostatnich latach Interpol podjął się przygotowywania corocznej oceny poziomu zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego przestępczością na świecie. Działania w tej materii prowadzi na podstawie danych dostarczonych przez kraje członkowskie. W 2022 r. został opublikowany raport, w którym zdiagnozował główne trendy i zjawiska przestępcze wymierzone w dobra kultury w 2021 r.⁷ Informacje dla Interpolu przekazały 74 kraje z czterech różnych regionów (Afryki, obu Ameryk, Azji i Południowego Pacyfiku oraz Europy) które odpowiedziały na kwestionariusz wysłany do wszystkich krajowych biur Interpolu. Niestety Polska nie została uwzględniona w raporcie, co wskazuje, że nie przekazała Interpolowi odpowiedzi na zadane w kwestionariuszu pytania. Jest to niepokojące, gdyż z regionu Europy informację Interpolowi przekazały aż 33 kraje⁸ (ponadto 10 z Afryki, 16 z regionu obu Ameryk i 15 z Azji i Południowego Pacyfiku). Ograniczona liczba państw biorących udział w badaniu, a także różnice w systemach prawnych poszczególnych krajów powodują, że raport Interpolu należy oceniać przez pryzmat niepełnych danych, z których korzysta. Niemniej jednak informacje w nim zawarte są niezwykle istotne dla oceny zjawiska zarówno w skali globalnej, jak i regionalnej.

⁴ Zob. T. Safiański, *Działania operacyjne Interpolu ukierunkowane na odzyskiwanie skradzionych dzieł sztuki – próba usystematyzowania i oceny skuteczności*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2018, nr 3(92)-4(93), s. 3, http://cennebecenne.pl/wp-content/uploads/2018/12/2018-3-4__SAFIANSKI-www.pdf [dostęp: 3.06.2023].

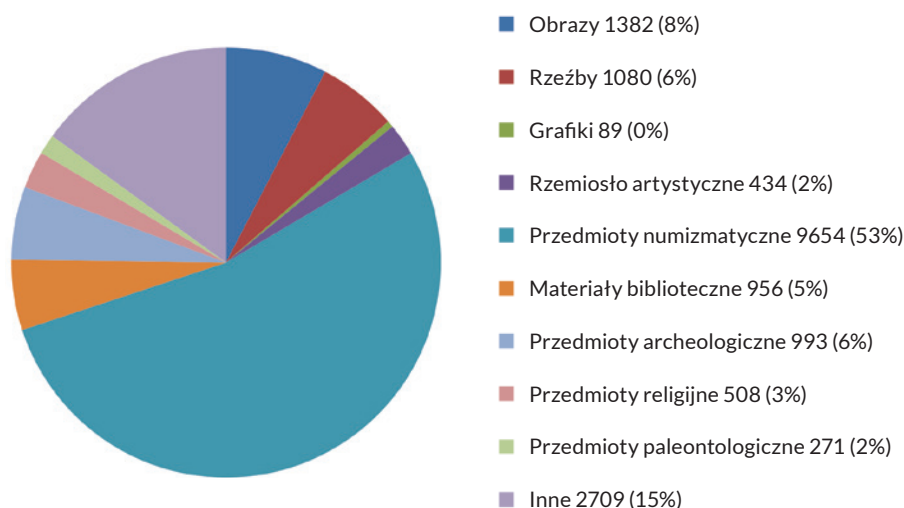
⁵ <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Stolen-Works-of-Art-Database> [dostęp: 20.08.2023]

⁶ B. Kaleta, *Interpol rozszerza dostęp do bazy danych skradzionych dzieł sztuki*, w: *Katalog utraconych dzieł sztuki*, oprac. M. Barwik, Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, Warszawa 2009, s. 39; K.-H. Kind, *The Role of INTERPOL in the Fight Against the Illicit Trafficking in Cultural Property*, w: S. Manacorda, D. Chappell (red.), *Crime in the Art and Antiquities World Illegal Trafficking in Cultural Property*, Springer-Verlag, New York, s. 175-177.

⁷ Zob. raport Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.06.2023].

⁸ Polska nie przekazała także informacji do poprzedniego raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2020*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Zgodnie z informacjami Interpolu w badanych krajach w 2021 r. zgłoszono kradzież 22 927 dóbr kultury. W regionie Europy kradzieży było zgłoszonych najwięcej, bo aż 18 076, w Afryce 719, w regionie obu Ameryk 772, natomiast w regionie Azji i Południowego Pacyfiku 3360. Analizując wskazane różnice, należy podkreślić, że mogą one wiązać się z wieloma czynnikami, m.in. z brakiem stosownych rozwiązań w danych krajach pozwalających wykryć przestępstwo, a także mankamentami systemów zgłaszania kradzieży. Dane zebrane przez Interpol nie odnoszą się jednak do wartości materialnej skradzionych dóbr kultury, co pozwoliłoby określić skalę potencjalnych korzyści, jakie mogli odnieść przestępcy. W przypadku dóbr kultury istnieją bowiem duże różnice wartości materialnej skradzionych dzieł, które mogą być warte od kilku tysięcy do wielu milionów euro. Informacje zebrane przez Interpol pozwalają natomiast określić, jakie kategorie dóbr kultury są najbardziej zagrożone kradzieżą na terenie Europy.

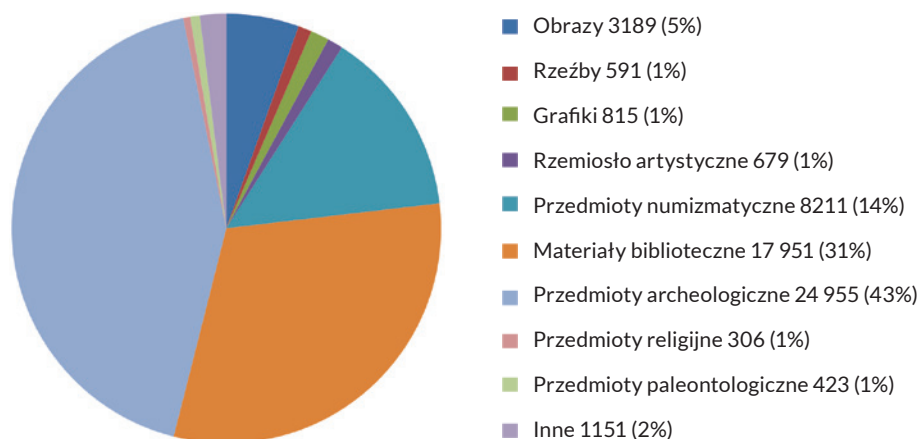
Il. 1. Liczba kradzieży dóbr kultury w Europie w 2021 roku

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Z raportu Interpolu (il. 1) wynika, że na terenie Europy najbardziej zagrożone kradzieżami są numizmaty. W ocenie autora artykułu wiąże się to z łatwością wprowadzenia do obrotu takich dóbr kultury oraz ich przemycenia ze względu na niewielkie rozmiary. Stosunkowo duże zagrożenie kradzieżą dotyczy także obrazów, rzeźb, materiałów bibliotecznych i przedmiotów archeologicznych.

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

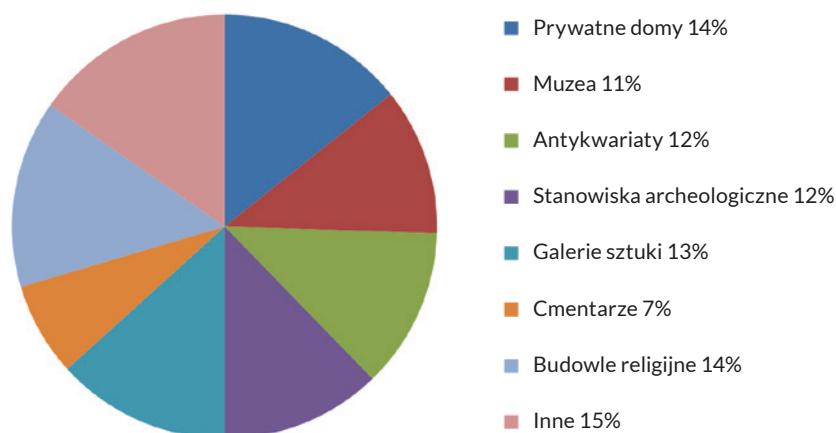
Olgiard Jakubowski

II. 2. Liczba dóbr kultury zajętych przez organy ścigania w Europie w 2021 roku

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

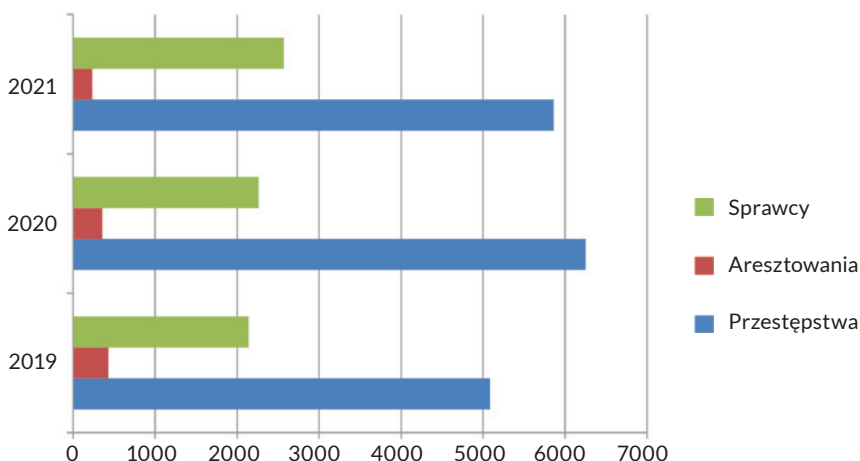
Według danych Interpolu w Europie najwięcej zatrzymań dotyczyło przedmiotów archeologicznych (il. 2), co wiąże się zarówno z działaniem na tym terenie grup specjalizujących się grabieżą stanowisk archeologicznych, jak i relatywnie dużą łatwością ukrycia takich dzieł w trakcie przemytu, a także tym, że w wielu europejskich krajach obrót nimi jest ograniczony. Organ ścigania zatrzymywały także w dużej ilości materiały biblioteczne i numizmaty, co wiąże się z zagrożeniem kradzieży tych dóbr kultury.

II. 3. Miejsca popełnianych przestępstw przeciwko dobrom kultury w Europie w 2021 roku

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Analizując wskazane w raporcie Interpolu miejsca popełnianych przestępstw wymierzonych w dobra kultury (il. 3), należy podkreślić, że dane są w zasadzie równomiernie rozłożone pomiędzy muzea, antykwiariaty, budowle religijne, galerie sztuki, stanowiska archeologiczne, prywatne domy i cmentarze, które tylko w niewielkim stopniu są zagrożone. Dane te budzą pewne wątpliwości autora artykułu, ponieważ co do zasady instytucje muzealne są lepiej zabezpieczane niż np. domy prywatne. Należy więc postawić pytanie, jak interpretować zaprezentowane dane o miejscu popełniania przestępstwa. Uwagę zwraca także brak wydzielonych kategorii miejsc przestępstw w bibliotekach i archiwach, co byłoby zasadne ze względu na wyodrębnioną na ilustracjach 1 i 2 kategorię dóbr kultury w postaci materiałów bibliotecznych.

II. 4. Liczba wykrytych przestępstw, aresztowań i sprawców przestępstw związanych z dziełami sztuki i antykami w Europie w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

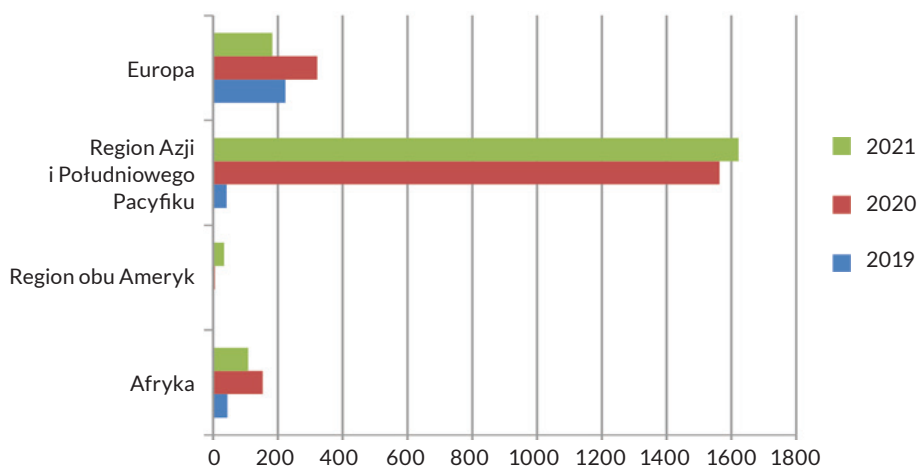
Jak wynika z przytoczonych danych (il. 4), w Europie relatywnie rzadko stosowano areszt dla sprawców przestępstw związanych z dziełami sztuki i antykami. Liczba zatrzymanych sprawców oscylowała we wskazanych latach powyżej 2 tys. Odnosnie do stwierdzonych przestępstw w 2019 r. ich liczba przekraczała 5 tys. (5088), by rok później wzrosnąć o ponad tysiąc przypadków (6251). W 2021 r. nastąpił nieznaczny spadek – poniżej 6 tys. (5861). Biorąc pod uwagę, że lata 2020-2021 były okresem pandemii COVID-19, fakt ten mógł mieć również wpływ na wskazane statystyki.

W raporcie Interpolu zgłoszono olbrzymią liczbę wykrytych nielegalnych wykopaliisk archeologicznych w latach 2020-2021 z regionu Azji i Południowego Pacyfiku (il. 5). Zwrócono również uwagę, że nieliczne raporty nie odzwierciedlają

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

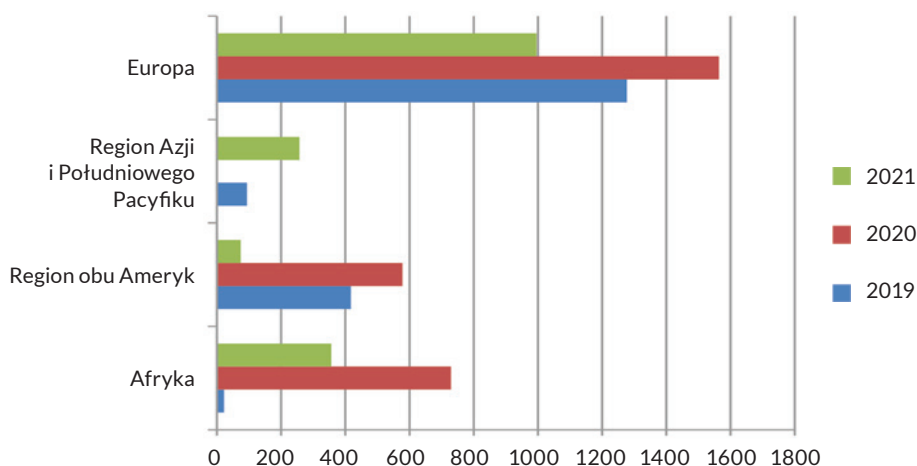
Olgiard Jakubowski

skali konfiskowanych co roku przedmiotów paleontologicznych i archeologicznych przez organy ścigania, wskazując, że można to wytłumaczyć niezgłaszaniem nielegalnych wykopalisk w odległych obszarach i podwodnych miejsc dziedzictwa kulturowego, a także obiektów pozyskanych za pomocą wykrywaczy metali.

II. 5. Liczba wykrytych nielegalnych wykopalisk archeologicznych na świecie w latach 2019-2021

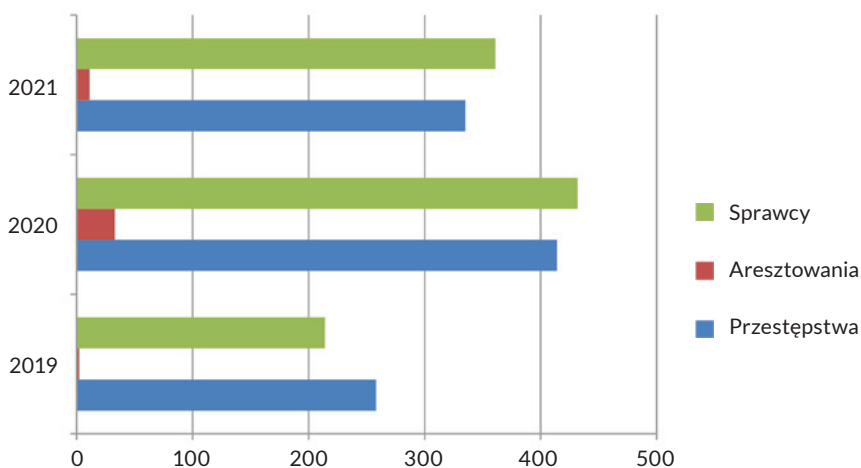
Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

II. 6. Liczba zgłoszonych ataków na dobra kultury na świecie w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Dane w raporcie Interpolu odnoszą się też do zgłoszonych przez państwa ataków fizycznych na dobra kultury, zniszczeń i wandalizmu (il. 6). Interpol zastrzegł, że nie otrzymał żadnych danych ze stref konfliktów, co może znacznie rzutować na faktyczny poziom strat dla dziedzictwa kulturowego spowodowanych jego niszczeniem. Podkreślenia wymaga wysoki poziom tego typu przestępczości zgłaszany przez państwa na obszarze Europy.

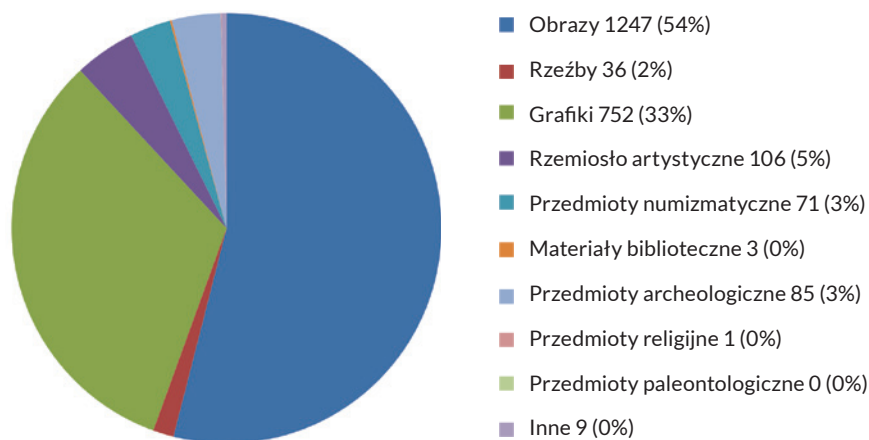
Il. 7. Liczba zarejestrowanych przestępstw, aresztowań i sprawców przestępstw dotyczących fałszerstw dzieł sztuki i antyków w Europie w latach 2019-2021

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Zgodnie z przytoczonymi informacjami Interpolu pomimo pewnej liczby spraw w Europie, w których wykryto przestępstwa dotyczące fałszerstw dzieł sztuki i antyków, tylko w znikomej liczbie postępowania te wiązały się z zastosowaniem aresztu (il. 7). Może to świadczyć o pobłażliwym podejściu organów ścigania do społecznej szkodliwości czynu. Autor artykułu uważa również, że zebrane przez Interpol statystyki nie oddają rzeczywistej skali problemu, m.in. ze względu na trudności z właściwą identyfikacją sfalszowanych dóbr kultury. Jak wskazano w raporcie Interpolu, z informacji przesłanych przez państwa członkowskie w poprzednich latach wynikało, że zorganizowane grupy przestępcze to tzw. główne podmioty zaangażowane w handel podrobionymi dziełami sztuki na poziomie krajowym i międzynarodowym. Przestępcy często działają w grupach dwu- lub trzyosobowych i mają silne powiązania z większymi zorganizowanymi grupami. Biorąc pod uwagę tę informację, niska wykrywalność tego typu czynów może budzić obawy.

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

Il. 8. Liczba sfalszowanych dóbr kultury zajętych przez organy ścigania w Europie w 2021 roku

Źródło: opracowanie na podstawie raportu Interpolu: *Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].

Na podstawie danych dotyczących zatrzymanych przez organy ścigania fałszyfikatów (il. 8) można wskazać, że w największym stopniu problem ten dotyka obrazów i grafik, a w mniejszym stopniu rzemiosła artystycznego. Numizmaty i przedmioty archeologiczne, mimo że w dużym stopniu są zagrożone kradzieżami, to jednak zdecydowanie rzadziej są fałszowane. Natomiast dobra kultury będące materiałami bibliotecznymi, przedmiotami religijnymi czy przedmiotami paleologicznymi są fałszowane w stopniu znikomym lub w ogóle nie są fałszowane. Włączenie się Polski w działania Interpolu związane z opracowaniem informacji o skali zagrożenia dziedzictwa kulturowego przestępczością może pomóc w ograniczeniu tego zjawiska.

Skala i specyfika zjawiska przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu w Polsce w statystykach organów ścigania, Krajowej Administracji Skarbowej oraz w informacjach z Krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem

Ważnym źródłem informacji o przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu są dane z Komendy Głównej Policji. Zgodnie z nimi przestępstw ściganych na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece

nad zabytkami⁹ (dalej: u.o.z.; zniszczenia lub uszkodzenia zabytku – art. 108 u.o.z. i niezgodnego z prawem poszukiwania zabytków – art. 109c u.o.z.) stwierdzono w 2021 r. 230 (w 2020 r. – 187). W 2021 r. wykryto również 370 przestępstwa ścigane na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (dalej: k.k.)¹⁰ (w 2020 r. – 417), z których 136 dotyczyło kradzieży (art. 278 k.k.), 159 – kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.), 17 – przywłaszczenia (art. 284 k.k.), 36 – znieważenia zwłok prochów ludzkich lub miejsca spoczynku zmarłego (art. 262 k.k.), 20 – paserstwa umyślnego (art. 291 k.k.). Do typu przestępstw dotyczących dóbr o szczególnym znaczeniu dla kultury (art. 294 § 2 k.k.) zakwalifikowano 3 przypadki paserstwa umyślnego (art. 291 k.k.) oraz 2 przypadki zniszczenia lub uszkodzenia cudzej rzeczy (art. 288 k.k.). Natomiast po zestawieniu przestępstw z *modus operandi* charakterystycznym dla dóbr kultury w 2021 r. stwierdzono ogółem 600 przestępstw (w 2020 r. – 604)¹¹. Dane związane z działaniami Policji należy uzupełnić informacjami Straży Granicznej i Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) w związku z kompetencjami tych organów w zakresie zwalczania przemytu dóbr kultury.

W ramach zadań Straży Granicznej dotyczących zwalczania przestępczości skierowanej przeciwko dobrom kultury, w tym nielegalnego przewozu takich przedmiotów przez granicę, w 2021 r. służba ta wszczęła dwa postępowania w związku z art. 109 u.o.z., tj. podejrzeniem nielegalnego wywozu zabytku bez stosownego pozwolenia. Przypadki te dotyczyły:

1. Usiłowania wywozu ośmiokartkowego rękopisu w języku francuskim opatrzonego datą 1807 r. – postępowanie prowadzone przez placówkę Straży Granicznej w Dorohusku, umorzony z art. 17 § 1 pkt 2 Kodeksu postępowania karnego¹² z powodu niskiej wartości finansowej zabezpieczonego obiektu, niewchodzącej w zakres progów ustawowych przewidzianych w art. 51 u.o.z.
2. Usiłowania wywozu zabytkowego zegara opatrzonego datą 1805 r. – postępowanie prowadzone przez placówkę Straży Granicznej w Lubaczowie, umorzony z art. 17 § 1 pkt 2 Kodeksu postępowania karnego.

Jednocześnie Straż Graniczna w 2021 r. nie prowadziła postępowań w związku z nielegalnym wwozem dóbr kultury¹³.

⁹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 840.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138.

¹¹ Dane z Komendy Głównej Policji uzyskane z wiadomości e-mailowej z 16 czerwca 2023 r. w odpowiedzi na wniosek o informację publiczną, sygn. Kwo-1037/23/KR, niepubl.

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1375.

¹³ Dane z Komendy Głównej Straży Granicznej – pismo z dnia 19 maja 2022 r., sygn. KG-OI-VIII.0180.91.2022.BK, niepubl.

Działania Krajowej Administracji Skarbowej dotyczące przeciwdziałania nielegalnemu wywozowi i wwozowi dóbr kultury wiążą się z wieloma czynnościami uwzględnianymi w statystykach tej służby. W 2021 r., zgodnie z art. 33 ust. 1 pkt 10 lit. h ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej¹⁴, do zadań naczelnika urzędu celno-skarbowego należało rozpoznawanie, wykrywanie i zwalczanie przestępstwa określonego w art. 109 u.o.z. oraz zapobieganie temu przestępstwu, a także ściganie jego sprawców, jeżeli zostało ujawnione przez Służbę Celno-Skarbową. W 2021 r. wszczęto dwa postępowania przygotowawcze o przestępstwo z art. 109 u.o.z. Jedna ze spraw dotyczyła wywozu zabytkowej karoserii samochodu osobowego marki Mercedes Benz, druga sprawa wiązała się wywozem za granicę zabytkowych monet. Generalnie działania tej służby to nie tylko czynności dotyczące zatrzymania zabytku w związku z nielegalnym wywozem za granicę, lecz wszystkie czynności podejmowane przez organy KAS wobec wywożonych przedmiotów w celu sprawdzenia, czy na wywożony przedmiot konieczne jest uzyskanie pozwolenia zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, czyli m.in. w przypadkach:

- nielegalnego wywozu zabytków (wywóz zabytku bez pozwolenia),
- nielegalnego przywozu zabytków (przemyt),
- weryfikacji dokonywanych w sytuacji braku dokumentów potwierdzających, że zabytek nie wymaga pozwolenia (wycena, ocena, faktura itp.),
- weryfikacji dokonywanych, gdy organ celny ma wątpliwości co do rzetelności przedstawionych dokumentów,
- dokonania ustalenia lub potwierdzenia, czy wiek lub wartość przedmiotu przekracza progi wskazane w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- zaniżania wartości w przywozie,
- zatrzymań falsyfikatów.

Zgodnie ze statystykami KAS w 2021 r. sześć spraw dotyczyło nielegalnego wwozu zabytków (wszczęcie sprawy karno-skarbowej na podstawie art. 54 § 1 Kodeksu karnego skarbowego¹⁵), w pięciu sprawach weryfikowano możliwość wystąpienia przestępstwa nielegalnego wprowadzenia na obszar Polski dóbr kultury pochodzących z państw niebędących członkami UE (108 a u.o.z.). W ramach swych działań KAS dokonała w 2021 r. 124 weryfikacji obejmujących 1519 przedmiotów¹⁶.

¹⁴ Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 615.

¹⁵ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz. U. z 2022 r. poz. 859 ze zm.

¹⁶ Dane z Ministerstwa Finansów – pismo z dnia 25 maja 2022 r., sygn. BMI1.0123.1165.2022, niepubl.

Wybór przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu oraz innych wydarzeń mających wpływ na zwalczanie tego typu przestępczości w 2021 r. na terenie Polski

Na terenie naszego kraju, jak wskazują statystyki organów ścigania, dochodzi do wielu przypadków przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Poniższe zestawienie stanowi wybór przypadków, które w 2021 r. wyróżniały się na tle innych tego typu przestępstw. Sekwencje zdarzeń dotyczących przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu w Polsce przedstawiono chronologicznie.

Styczeń

Z kościoła w Przeborowie w gminie Drezdenko skradziono zabytkowy dzwon odlany w 1630 r. Zatrzymano dwóch sprawców przestępstwa.

W Sopocie policjanci zatrzymali wandala, który uszkodził zabytkowy budynek, nanosząc na ceglanej elewacji budynku graffiti. Jak ustalono, sprawca uszkadzał też inne budynki w ten sposób.

W miejscowościach Stary Bazanów, Janisze i Oszczywilk wandal dokonał zniszczenia trzech przydrożnych kapliczek, w których strącił krzyże. Sprawcą okazał się 37-latek z gminy Ryki.

W miejscowości Sobików w gminie Góra Kalwaria zniszczono figurkę Maryi stojącą w kapliczce. Sprawcami byli dwaj 17-letni mieszkańcy gminy, którzy tłumaczyli się, że chcieli sobie zrobić selfie z figurą.

Luty

Policjanci ujęli mieszkańca Małopolski, który opublikował w sieci zdjęcie kamiennego narzędzia, chwając się artefaktem grupie internautów, i prosił o pomoc w jego identyfikacji. Zabytek, którym okazała się siekiera krzemieniowa czworosścienna kultur neolitycznych, został odzyskany przez policjantów.

W Przemyślu policja odzyskała jeden z zabytkowych kielichów mszalnych, który pochodził z kradzieży z terenu kościoła Najświętszego Imienia Jezusa we Wrocławiu. W 2007 r. ze świątyni skradziono 4 kielichy mszalne i relikwiarz o łącznej wartości 130 tys. zł.

W Krakowie w wyniku pożaru w nowoczesnym (oddanym do użytkowania wiosną 2018 r.) budynku Archiwum Urzędu Miasta Krakowa zniszczeniu uległo 20 km akt, czyli szacunkowo 150-200 milionów dokumentów zostało utraconych bezpowrotnie. Około 5200 metrów bieżących akt należało do kategorii A, czyli było przeznaczonych do wieczystego przechowywania. To jedna z największych strat, jakie poniosła Polska w zasobie dziedzictwa kulturowego od czasów II wojny światowej. Krakowska prokuratura prowadzi śledztwo w sprawie „umyślnego sprowadzenia zdarzenia w postaci pożaru zagrażającego mieniu w wielkich rozmiarach” o „bliżej nieustalonej wartości strat”.

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

Marzec

Podczas kontroli pojazdów na przejściu granicznym w Medyce funkcjonariusze KAS wykryli przemyt dwóch ikon z początku XX w., przedstawiających zmarłych w stanie Chrystusa oraz Matkę Boską Krzew Gorejący (Nieopalmaja Kupina).

Policjanci podczas przeszukania jednego z domów w powiecie świdwińskim zabezpieczyli kilkaset zabytkowych monet, wisiorków i innych przedmiotów uzyskanych w czasie nielegalnych poszukiwań zabytków.

W miejscowości Różanki (woj. lubuskie) doszło do włamania do domu jedno-rodzinnego, w efekcie którego skradziono zbiór pamiątek historycznych. W wyniku szybkiej akcji policji z Gorzowa Wielkopolskiego dzień po włamaniu zatrzymano trzech sprawców przestępstwa i odzyskano 10 medali i 70 monet.

W Warszawie, w punkcie skupu mosiądzu od podmiotów gospodarczych zabezpieczono 29 płaśkorzeźb przedstawiających głowy Jezusa Chrystusa wykonane z mosiądzu. Analiza faktur z punktu skupu potwierdziła sprzedaż dużej liczby elementów nagrobków, z których uzyskano ok. 2,5 tony mosiądzu. Zatrzymano dwóch sprawców, którzy mogli dopuścić się ograbienia kilkuset grobów.

Niedaleko miejscowości Łazy Biegonickie doszło do aktu wandalizmu, w wyniku którego zniszczono kapliczkę Serca Jezusa i skradziono znajdującą się w niej figurkę Jezusa.

Kwiecień

W Krakowie policjanci zatrzymali osobę wprowadzającą do obrotu falsyfikat obrazu M88 Wojciecha Fangora. Sprawca próbował sprzedać sfalszowane dzieło za 950 tys. zł.

W miejscowości Wyczechy (gmina Czarne) doszło do nielegalnej wycinki drzew na terenie parku wpisanego do rejestru zabytków. Policja w wyniku przeprowadzonych czynności ustaliła sprawcę, któremu postawiono zarzut zniszczenia zabytku.

W Koszalinie na terenie Parafii pw. Ducha Świętego zniszczona została figura Matki Bożej stojąca w kapliczce. Dzieło miało dużą wartość historyczną, ponieważ zostało przywiezione z Dachau przez byłego więźnia obozu koncentracyjnego i подарowane parafii. Natomiast samą kapliczkę, w której umieszczono figurę, wykonał nieżyjący już koszaliński artysta rzeźbiarz Zygmunt Wujek.

Na wniosek Muzeum Historycznego w Sanoku z amerykańskiego portalu aukcyjnego usunięto ofertę sprzedaży falsyfikatu jednego z obrazów Zdzisława Beksińskiego.

Maj

W Gdyni policjanci zatrzymali sprawców kradzieży książek z Miejskiej Biblioteki Publicznej. W domu przestępców zabezpieczono ok. 8 tys. książek.

Czerwiec

Pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie ujawnili w kościele parafii rzymskokatolickiej w Żębocinie (powiat proszowicki) brak obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem figurującego w rejestrze zabytków. Powstanie dzieła określano na lata 1520-1530. Wartość rynkową obrazu szacowano na kilkaset tysięcy zł. Dzięki działaniom policji zabytek został odnaleziony już we wrześniu tego samego roku w domu aukcyjnym w Warszawie.

Na granicy polsko-białoruskiej funkcjonariusze KAS zatrzymali przemycałą do Polski ikonę z wizerunkiem Chrystusa malowanego na drewnie w okuciu metalowym, umieszczoną w otwieranej drewnianej oprawie za szkłem.

Lipiec

Z Muzeum Arkadego Fiedlera w Puszczykowie skradziono eksponat w postaci motyla królewskiego zanurzonego w brązowym szkłe. Pomimo stosunkowo niewielkiej wartości materialnej dzieło miało duże znaczenie sentymentalne.

Niedaleko miejscowości Kraplewo w gminie Ostróda zdewastowano kapliczkę i zniszczono rzeźbę Matki Boskiej.

W Siemiatyczach, w kościele pw. św. Andrzeja Boboli włamano się do gabloty z wotami dziękczynnymi i zabytkową biżuterią.

W kościele w Wielu doszło do kradzieży. 50-letnia kobieta podeszła do figury stojącej przy ołtarzu i zerwała zdobiącą ją koronę. Dzieło udało się odzyskać.

Sierpień

W Krakowie policjanci w trakcie przeszukania w mieszkaniu sprawcy zabezpieczyli 728 sztuk zabytków archeologicznych, w tym pochodzących ze stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w miejscowościach Łuszczycze, Ześlawice i Orońsko.

W lesie w pobliżu miejscowości Gnieździska nieznanymi sprawca uszkodził kapliczkę. Z postumentu, na którym jest ustawiona figura Matki Boskiej, oderwano naturalnej wielkości symboliczne poroże wykonane z metalu.

Wrzesień

W zabytkowym klasztorze Ojców Bernardynów w Warcie doszło do pożaru spowodowanego przez bezdomnego, który zasnął z papierosem w konfesjonale. Dzięki uruchomieniu instalacji przeciwpożarowej i szybkiej reakcji zakonnika spaleni uległa jedynie część konstrukcji konfesjonatu.

W Warszawie policjanci zatrzymali 57-latkę oraz jego 42-letniego współnika podejrzanych o kradzież z jednego z domów zakonnych na warszawskim Mokotowie trzech XVIII-wiecznych obrazów przedstawiających osoby duchowne oraz krzyża na kamiennym postumencie, o łącznej wartości ok. 95 tys. zł. Zabytki były

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgiard Jakubowski

wpisane do rejestru zabytków. Dzieła udało się odzyskać w mieszkaniu jednego ze sprawców.

Październik

Na terenie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau został ujawniony akt wandalizmu w postaci namalowania na ścianach drewnianych baraków obozowych czarną farbą napisów w językach niemieckim i angielskim, z których niektóre miały charakter antysemicki.

Zakończyła się trwająca od czerwca 2021 r. międzynarodowa operacja Pandora VI. Była ona wymierzona w zwalczanie kradzieży i nielegalny handel dobrami kultury, w tym szczególnie w nielegalny obrót zabytkami w Internecie. Policjanci i współpracujące służby koncentrowali się na ujawnianiu przypadków grabieży dziedzictwa kulturowego na obszarach lądowych i podwodnych, nielegalnego obrotu dobrami kultury i kradzieży zabytków. Na podstawie zebranych informacji wszczęto 45 postępowań przygotowawczych oraz 15 administracyjnych. Ośmiu sprawcom postawiono zarzuty związane z nielegalnym obrotem dobrami kultury. W ramach akcji zabezpieczono 2516 dóbr kultury, z których połowa stanowiła zabytki archeologiczne.

W Parku Uzbornia w Bochni 19-letni wandal zniszczył figurkę Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, która stała w kapliczce. Zabytek był datowany na 1880 r. Sprawca będąc pod wpływem alkoholu, chciał się popisać przed kolegami.

Listopad

Funkcjonariusze policji z Mińska Mazowieckiego przeszukali dom osoby podejrzanej o nielegalne poszukiwania zabytków. Zabezpieczyli elementy broni białej, pancerne, a także amunicję różnego kalibru.

W wyniku działań policji oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przy współpracy z amerykańską agencją federalną Homeland Security Investigations, udało się odzyskać ze Stanów Zjednoczonych pięć XIX-wiecznych rysunków architektonicznych synagogi przy ul. Wolborskiej w Łodzi, skradzionych z łódzkiego Archiwum Państwowego w 1998 r. Rysunki zostały zidentyfikowane w 2016 r. w internetowej ofercie jednego z nowojorskich domów aukcyjnych.

Grudzień

Na granicy z Federacją Rosyjską funkcjonariusze KAS udaremnili przemyt z Rosji zbioru monet liczącego 1097 numizmatów. Wśród zatrzymanych dóbr kultury były numizmaty z różnych regionów i epok, w tym monety z czasów Zygmunta I Starego, Zygmunta Augusta, okresu potopu szwedzkiego, monety rosyjskie z XVIII-XX w., a także współczesne monety i medale okolicznościowe.

Analizując zdarzenia związane z przestępczością przeciwko dziedzictwu kulturowemu na terenie Polski w 2021 r., szczególną uwagę należy zwrócić na problem niszczenia dziedzictwa sakralnego, zwłaszcza kapliczek. Zjawisko to nasiliło się już w 2020 r., jednak w 2021 r. nie uległo osłabieniu. W dalszym ciągu dużym zagrożeniem są nielegalne poszukiwania zabytków, a także grabież cmentarzy. Niepowetowaną stratą dla dziedzictwa kulturowego w 2021 r. był pożar Archiwum Urzędu Miasta Krakowa.

Bibliografia

- Assessing Crimes Against Cultural Property 2020*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.03.2023].
- Assessing Crimes Against Cultural Property 2021*, <https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Protecting-cultural-heritage> [dostęp: 1.06.2023].
- Dane z Komendy Głównej Policji uzyskane z wiadomości e-mailowej z 16 czerwca 2023 r. w odpowiedzi na wniosek o informację publiczną, sygn. Kwo-1037/23/KR, niepubl.
- Dane z Komendy Głównej Straży Granicznej – pismo z dnia 19 maja 2022 r., sygn. KG-OI-VIII.0180.91.2022.BK, niepubl.
- Dane z Ministerstwa Finansów – pismo z dnia 25 maja 2022 r., sygn. BMI1.0123.1165.2022, niepubl.
- <https://www.interpol.int/How-we-work/Databases/Stolen-Works-of-Art-Database> [dostęp: 20.08.2023].
- Informacje z Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości – pismo z dnia 15 czerwca 2023 r., sygn. DSF-II.082.132.2023, niepubl.
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2014 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2015, nr 1(1), s. 263-274, <https://doi.org/10.4467/2450050XSR.15.011.3779>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2015 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2016, nr 1(2), s. 241-258, <https://doi.org/10.4467/2450050XSR.16.015.5249>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2016 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 1(3), s. 249-276, <https://doi.org/0.4467/2450050XSNR.17.008.7380>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2017 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2018, nr 1(4), s. 215-236, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.18.013.9774>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2018 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2019, nr 1(5), s. 163-170, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.19.009.10810>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2019 roku*, „Santander Art and Culture Law Review” 2021, nr 1(7), s. 221-232, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.21.001.14590>
- Jakubowski O., *Zagrożenie dziedzictwa kulturowego przestępczością – analiza wydarzeń z 2020 roku (początek pandemii COVID-19)*, „Santander Art and Culture Law Review” 2022, nr 1(8), s. 133-152, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.22.003.16393>

ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA ŚWIECIE

Olgierd Jakubowski

- Kaleta B., *Interpol rozszerza dostęp do bazy danych skradzionych dzieł sztuki*, w: *Katalog utraconych dzieł sztuki*, oprac. M. Barwik, Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, Warszawa 2009, s. 39.
- Kind K.-H., *The Role of INTERPOL in the Fight Against the Illicit Trafficking in Cultural Property*, w: S. Manacorda, D. Chappell (red.), *Crime in the Art and Antiquities World Illegal Trafficking in Cultural Property*, Springer-Verlag, New York, s. 175-177.
- Safiański T., *Działania operacyjne Interpolu ukierunkowane na odzyskiwanie skradzionych dzieł sztuki – próba usystematyzowania i oceny skuteczności*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2018, nr 3(92)-4(93), s. 1-12, http://cennebezcenne.pl/wp-content/uploads/2018/12/2018-3-4__SAFJANSKI-www.pdf [dostęp: 3.06.2023].
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1375.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz. U. z 2022 r. poz. 859 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 840.
- Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 615.
- Witt J., *Problemy z oceną skali przestępstwa kradzieży i przywłaszczenia dóbr kultury*, „Santander Art and Culture Law Review” 2017, nr 1(3), s.217-238, <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.17.014.7386>